

бенностей познавательных процессов у детей с нарушениями внимания и гиперактивным поведением / Г.А. Сугрובה // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В.Г. Белинского. – 2011. – № 25. – С. 642-644.

4. Желобова Е.А. Нарушения психического развития и адаптации у детей младшего школьного возраста / Е.А. Желобова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2011. – № 132. – С. 326-331.

5. Заваденко Н.Н. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью: как помочь ребенку / Н.Н. Заваденко // Школа здоровья. – 2007. – № 3. – С. 16-24.

6. Зейгарник Б.В. Патопсихология / Б.В. Зейгарник. – М. : Изд-во МГУ, 1976. – 237 с.

7. Лебединский В.В. Аффективное развитие ребенка в норме и патологии / В.В. Лебединский, М.К. Бардышевская // Психология аномального развития ребенка [Хрестоматия]. – М. : ЧеРо, 2002. – Т. I. – С. 588-681.

8. Barkley, R.A. Attention Deficit Hyperactivity Disorder / R.A. Barkley. – New York : Guilford Publications, 1991. – 770 p.

УДК 159.922.6

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ДИТИНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Піроженко Т., Карасьова К., Соловійова Л.

У статті представлено психологічний аналіз ціннісних орієнтацій як системоутворюючого надбання особистісної сфери дитини в двох напрямках: 1) визначення "поля цінностей" дитини та 2) структурно-динамічний аналіз процесу становлення ціннісних орієнтацій через.

Ключові слова: ціннісні орієнтири, ціннісні орієнтації, поле цінностей, термінальні цінності, інструментальні цінності.

В статье сделан психологический анализ ценностных ориентаций как системообразующего психического новообразования личностной сферы ребёнка в двух направлениях: 1) определение "поля ценностей" ребёнка и 2) структурно-динамический анализ процесса становления ценностных ориентаций ребенка старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: ценностные ориентации, поле ценностей, терминальные ценности, инструментальные ценности.

In the article the psychological analysis of the valued orientations is done as системообразующего acquisition of personality sphere of child in two directions: a 1) determination of the "field of values" of child and 2)

description of becoming of the valued orientations by means of structural and dynamic analysis.

Keywords: *are the valued reference-points, valued orientations, field of values, terminal values, instrumental values.*

Актуальність проблеми становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку відзначається потребою підвищення якості їх розвитку шляхом оптимізації життєдіяльності дошкільників. Це, у свою чергу, вимагає наукового аналізу психологічного феномену зародження ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку як найважливішого періоду становлення системи координат ціннісних орієнтирів дитини. Науково виважений підхід до розвитку ціннісних орієнтацій дитини сприяє збереженню простору дитячої субкультури та підвищенню опірності дитини до негативних соціальних впливів, об'єднанню напрямів діяльності системи освіти та батьків.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Основна ідея проведеного співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України дослідження "Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі" (№ 0110U00221159, 2010-2014 рр.) полягає у тому, що ціннісні орієнтації виступають характеристикою зростаючих можливостей дитини дошкільного віку в свідомому виявленні психологічного простору "Я". Так, у ціннісних орієнтаціях відбивається рівень суб'єктної активності дитини, ступінь дорослішання та гармонізації всіх її психологічних надбань. Зазначені надбання мають прояв в поведінці дошкільника, його відносинах з іншими людьми у процесі пізнавальної та предметно-практичних видах діяльності. Вивчення реального функціонування ціннісних орієнтацій в життєдіяльності дошкільників у сучасному соціокультурному середовищі показує шляхи розв'язання проблеми становлення системи ціннісних орієнтирів дитини дошкільного віку.

Мета статті полягає у психологічному аналізі ціннісних орієнтацій як системоутворюючого надбання особистісної сфери дитини в двох напрямках: 1) визначення "поля цінностей" дитини та 2) характеристика процесу становлення ціннісних орієнтацій через виявлення структурно-динамічних зв'язків.

Виклад основного матеріалу статті. Визначення "поля цінностей" дитини дошкільного віку відбувається за такими характеристиками, як широта та змістова наповненість. Ці характеристики визначено на основі:

- аналізу теоретико-методологічних досліджень ціннісних орієнтацій. Дослідження проблеми ціннісних орієнтирів пов'язане з вітчизняними концепціями "антропоцентризму", "внутрішньої природи дити-

ни", "унікальності і самодостатності особистості", що були започатковані у вченні "філософії серця" Григорія Сковороди, розвинуті в наукових підходах К. Ушинського, М. Пирогова, Б. Грінченка, С. Русової та здобули подальше наукове об'рунтування та змістове наповнення в творчості наукових шкіл Г. Костюка, О. Запорожця. Продовження наукової традиції "філософії розвитку людини", що сприяє свідому ставленню до розуміння первинних завдань розвитку базисних людських здібностей на етапі дошкільного дитинства спирається на ґрунтовні наукові дослідження співробітників лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України В. Котирло, С. Кулачківської, С. Тищенко, С. Ладивір, Т. Піроженко, І. Карабасової, К. Карасьової, Л. Соловйової;

- вивчення бази нормативно-правових документів дошкільної освіти (Закон України "Про дошкільну освіту", Базовий компонент дошкільної освіти України, діючі освітні програми).

На основі узагальнення опрацьованого матеріалу було вироблено модель "поля цінностей" дитини. У змісті створеної моделі віддзеркалювалися цінності дитини з усіх сфер людського буття: "людина-людина", "людина-природа", "людина-техніка", "людина-мистецтво".

Оскільки за параметрами суб'єкта розглядаються цінності термінальні та інструментальні, важливо підкреслити, що аналіз змісту термінальних цінностей (родина, щастя, здоров'я, дружба, краса природи, краса мистецтва, краса техніки, зовнішня краса, творчість, гроші) та інструментальних цінностей (співпереживання, самостійність, допитливість, цілеспрямованість, впевненість, сміливість, наполегливість) представляє характеристику "поля цінностей" сучасної дитини. З цієї метою було апробовано спеціально розроблені методи дослідження: "Експрес-діагностика сфери ціннісних орієнтацій дошкільника"; карти спостереження "Рівні прояву ціннісних орієнтацій дітей під час їх рольової активності різної спрямованості у реальних та ігрових стосунках", "Прояв регулятивних механізмів ціннісних орієнтацій старших дошкільників". Експериментальна робота проводилася в дошкільних навчальних закладах міст Києва, Білої Церкви, Чернігова, Житомира. Статистичний аналіз проведено на матеріалі діагностичного обстеження 151 дитини старшого дошкільного віку.

На рис. 1 представлено модель ієрархічної будови "поля цінностей" дітей старшого дошкільного віку.

Спираючись на оцінювання за відносними оцінками (у подальшому ВО) та стандартною шкалою 9-бальної системи станайн було визначено три рівні актуалізації ціннісних орієнтацій старших дошкільників: перший (найближчий до центру), другий (віддалений від цент-

ру) та третій (далекій від центру). Використання вислову "поле цінностей" дозволяє доповнити його якісними додатковими характеристиками – найближче поле цінностей, віддалене та далеке поле цінностей.

Рис. 1. "Поле цінностей" сучасного дошкільника

Таблиця 1

Визначення інтервальних рядів рівнів актуалізації ціннісних орієнтацій старших дошкільників (за шкалою станайн)

	Значення шкали станайн								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Стандартна група (100 осіб)	4	7	12	17	20	17	12	7	4
Досліджувана група (151 особи)	6	10	18	26	31	26	18	10	6
Рівні актуалізації ціннісних орієнтацій	перший рівень			другий рівень			третій рівень		
ВО(К)	0–21	12–32	32–44	45–53	53–62	65–71	72–76	76–85	85–97
ВО(Е)	0–24	24–24	26–29	30–32	32–35	35–35	36–38	38–41	44–50
ВО(Д)	0–18	18–22	22–32	33–37	37–44	44–51	52–62	65–71	71–85
ВО	0–27	28–31	32–38	39–43	43–47	47–53	54–57	57–62	62–73

Відповідно до табл. 1:

- 1, 2, 3 шкали станайн відповідали третьому рівню актуалізації ціннісних орієнтацій старших дошкільників (інтервальний ряд від 0 до 38);

- 4, 5, 6 шкали станайн відповідали другому рівню актуалізації ціннісних орієнтацій старших дошкільників (інтервальний ряд від 39 до 53);
- 7, 8, 9 шкали станайн відповідали першому рівню прояву ціннісних орієнтацій старших дошкільників (інтервальний ряд від 54 до 73).

Як видно з рис. 1, на першому рівні актуалізації в "полі цінностей" сучасного дошкільника представлені цінності: "родина", "дружба", "гроші", "здоров'я", "щастя".

Другий рівень актуалізації в "полі цінностей" сучасного дошкільника поділили між собою такі цінності: "самостійність", "краса природи", "зовнішня краса", "сміливість", "творчість", "краса техніки".

На третьому рівні актуалізації в "полі цінностей" сучасного дошкільника знаходяться наступні цінності: "впевненість", "допитливість", "краса мистецтва", "цілеспрямованість", "співпереживання", "наполегливість".

Представлена ієрархія "поля цінностей" дітей будувалася на основі даних дослідження ціннісних орієнтацій усієї вибірки старших дошкільників, що брали участь у експерименті. Порівнюючи результати обстеження дітей, які проживають у великому мегаполісі, зокрема, у місті Києві, з даними жителів регіональних міст – Білої Церкви, Чернігова, Житомира, слід зазначити, що між ними не визначилося суттєвих відмінностей в ієрархічній будові дитячих цінностей. Займаючи іноді різні місця в ієрархії, цінності залишалися у визначених загальних межах – першого, другого чи третього рівнів актуалізації. Так, цінність "гроші" в дітей мегаполіса посіла четверте місце, а в дітей з регіонів – друге місце у колі високого рівня розвитку в ієрархії цінностей. "Співпереживання", як одна з найменш розвинених дитячих цінностей, у дошкільників з невеликих міст посідає невисоке дванадцяте місце, а у киян – взагалі останнє, сімнадцяте місце. Так, характеристика реального функціонування ціннісних орієнтирів дитини дошкільного віку демонструє соціальний характер їх набуття та привласнення. Отже, засвоєння дитиною ціннісних орієнтирів відбувається, перш за все, в сім'ї та перевіряється, в подальшому, у взаємодії з однолітками. В процесі дослідження було визначено статистичний зв'язок між цінностями у "полі цінностей", який відповідав $r < 0,20$ при $\alpha < 0,01$ (див. табл. 2).

У табл. 2 показано зв'язок між цінностями. Така інформація дала нам можливість стверджувати про необхідність формування "поля цінностей" старших дошкільників, незалежно від наявного рівня актуалізації включених в нього цінностей. Наприклад, цінність цілеспрямованість пов'язана з такими цінностями, як творчість, самостійність, допитливість, впевненість, наполегливість.

Структурно-динамічний аналіз ціннісних орієнтацій дитини, а відповідно, аналіз процесу становлення цінностей-благ та цінностей-

засобів (термінальних та інструментальних цінностей) здійснювався за такими компонентами:

- когнітивний, що характеризує змістову наповненість, насиченість системи ціннісних орієнтирів дитини та складається з оцінних суджень, знань про оточуючу дійсність та самого себе;

- емоційний, що характеризує суб'єктивне, особистісне ставлення до предмету оцінювання в навколишній природній, соціальній дійсності та виражається ступенем емоційної насиченості в оцінних судженнях, знаннях;

- діяльнісний, що характеризує ступінь включеності й насиченості оцінних суджень в реальній життєдіяльності дитини та аналізується за рівнем сформованості регулятивних механізмів поведінки дитини в різних специфічно дитячих видах діяльності.

Таблиця 2

Визначення взаємозв'язків цінностей дитини-дошкільника на констатувальному етапі дослідження

	Цінності	З якими цінностями пов'язані
Термінальні	родина	щастя, дружба, гроші, співпереживання, сміливість
	щастя	родина
	здоров'я	самостійність, сміливість
	дружба	родина
	краса природи	
	краса мистецтва	краса техніки, допитливість
	краса техніки	краса мистецтва, зовнішня краса, співпереживання, допитливість, сміливість, наполегливість
	зовнішня краса	краса техніки, гроші
	творчість	допитливість, цілеспрямованість, впевненість
Інструментальні	гроші	родина, зовнішня краса
	співпереживання	родина, краса техніки, допитливість, наполегливість
	самостійність	здоров'я, цілеспрямованість, впевненість
	допитливість	краса мистецтва, краса техніки, творчість, співпереживання
	цілеспрямованість	творчість, самостійність, допитливість, впевненість, наполегливість
	впевненість	творчість, самостійність, допитливість, цілеспрямованість
	сміливість	родина, здоров'я, краса техніки, співпереживання, самостійність, наполегливість
	наполегливість	краса техніки, творчість, співпереживання, цілеспрямованість, сміливість

Характеризуючи різні цінності найближчого, віддаленого та далекого "поля цінностей" у єдності їх структурних компонентів (табл. 3), зауважимо, що когнітивний, емоційний і діяльнісний компоненти представлені неоднорідно, оскільки в старшому дошкільному віці лише починає утворюватись цілісна структура ціннісних орієнтацій дитини.

Емпіричне дослідження структурних компонентів ціннісних орієнтацій довело наявність між ними статистичного зв'язку ($r > 0,22$ при $\alpha < 0,01$). Такий рівень статистичного зв'язку між структурними компонентами ціннісних орієнтацій пояснює особливості присвоєння цінностей дітьми дошкільного віку.

Найбільш представленим у структурі термінальних цінностей старших дошкільників виявився когнітивний компонент, в якому відображаються дитячі уявлення про зміст об'єктів, явищ чи якостей, які є цінними для них. Це вказує на характер педагогічних впливів у виховному процесі, коли розуміння цінностей відбувається тільки через тлумачення їх змісту. Превалювання когнітивного компонента у структурі термінальних цінностей вказує, що всі цінності є зніаними для дитини, але це не означає, що ті ж самі цінності є значущими, тобто емоційно більш важливими. Найкращу обізнаність діти показали, аналізуючи поняття "гроші", "родина", "дружба", "здоров'я", "щастя", "краса природи".

Також було визначено, що зняною для старших дошкільників інструментальною цінністю являється "самостійність", яка визначається запитом суспільства щодо прискорення та найшвидшого дорослішання дитини-дошкільника. Найменш зніаними були цінності: "наполегливість", "цілеспрямованість", "допитливість", "впевненість", "співпереживання", "творчість". Змістовна невизначеність для дитини двох останніх цінностей ("співпереживання", "творчість") є взагалі небезпечною для її психіки, оскільки впливає на розвиток емпатії як механізму взаєморозуміння інших людей і є найбільш значущими у формуванні суб'єктної активності дитини.

Друге місце за рівнем прояву в структурі ціннісних орієнтацій старших дошкільників посідає діяльнісний компонент, що демонструє міру втілення дитячих цінностей у життя та відображує рівень прояву їх регулятивних механізмів. Найбільш дієвими визначилися: інструментальні цінності – "впевненість", "цілеспрямованість", "самостійність", "творчість"; термінальні цінності – "дружба", "щастя". Мало задіяними в дітей залишилися такі термінальні цінності як "краса мистецтва" та "краса природи".

Емоційний компонент, як найменш представлений в структурі ціннісних орієнтацій дітей, посідає останнє місце. Найбільш значущими, емоційно наповненими цінностями, що відповідали потребам старших дошкільників, були: термінальні – "родина", "здоров'я", "краса природи", "гроші"; інструментальні – "дружба". Найменшу прихильність серед дітей мали такі інструментальні цінності – "впевненість", "співпереживання", "цілеспрямованість", "наполегливість". Загальна тенденція щодо зниження ваги емоційного компонента у структурно-динамічній

характеристиці ціннісних орієнтацій вказує на небезпеку у формуванні функціонального призначення цінностей. Якщо в структурі цінностей знижений емоціональний компонент, це призводить: 1) до амбівалентних характеристик прояву цінностей; 2) до відсутності особистого ставлення в інтерпретації досвіду спілкування та діяльності; 3) до зниження регулюючої ролі цінностей в життєдіяльності дошкільника. В емоційній сфері сучасних дітей виявлено суперечності, пов'язані з характером взаємодії внутрішнього світу дитини і соціального оточення. Подальша деформація або гальмування в практиці освітнього простору суспільства системи ціннісних орієнтирів, небезпечне ігнорування закономірностей та особливостей їх становлення на етапі дошкільного дитинства виступає фактором "загрози" повноцінного психічного розвитку сучасної дитини.

Тенденція до гармонійної єдності у проявах структурних компонентів ціннісних орієнтацій дітей прослідковується тільки у тих випадках, коли вони наближені до вищих рівнів актуалізації, тобто є у найближчому полі цінностей. Прикладом цього може слугувати цінність "дружба", яка знаходиться на першому рівні актуалізації та у структурі якої компоненти найбільше, порівняно з усіма іншими цінностями, наближені один до одного (ВО когнітивного компонента = 78, емоційного = 58, діяльнісного = 61). Вказану цінність можна вважати сформованою, оскільки у ній відображене розуміння дитиною поняття "дружба", яскраво виражене емоційне забарвлення, тобто вона є значущою в ієрархії вибору цінностей та має діяльнісні характеристики, тобто проявляється у спілкуванні та ігровій діяльності. Цей вибір найважливішої цінності зроблено дітьми старшого дошкільного віку, що підтверджує функціональну регулятивну роль цінності в життєдіяльності людини, оскільки для старших дошкільників спілкування з однолітками має найбільшу актуальну мотивацію. До того ж, на першому місці цей вибір зроблено дітьми мегаполісу, що вказує на імпліцитну присутність проблеми порушення емоційних контактів дорослих з дитиною в сім'ї великих міст (зменшення часу спілкування батьків з дітьми) у порівнянні із стилем життя малих міст, де на першому місці дітьми зроблено вибір цінності "родина".

Структурна-динамічна характеристика цінностей, що знаходяться на дальньому, третьому рівні актуалізації вказує на те, що в їх структурі спостерігається дисонанс. Так, інструментальна цінність "цілеспрямованість", має такі значення ВО у розвитку структурних компонентів (когнітивного компоненту = 34, емоційного = 13, діяльнісного = 64).

"Поле цінностей" старших дошкільників

Структурні компоненти ціннісних орієнтацій дитини	Ієрархія ціннісних орієнтацій дитини (у ВО)																
	родина	дружба	гроші	здоров'я	щастя	самостійність	краса природи	зовнішня краса	сміливість	творчість	краса техніки	впевненість	допитливість	краса мистецтва	цілеспрямованість	співпереживання	наполегливість
Когнітивний	86	78	94	75	69	61	65	61	60	39	47	34	33	43	25	39	21
Емоційний	80	58	44	51	33	36	43	29	24	28	31	13	26	31	17	16	18
Діяльнісний	52	61	40	43	60	56	33	40	46	55	38	64	46	25	57	38	49
ВО сер. ц.о.	73	66	59	56	54	51	47	43	43	41	39	37	35	33	33	31	29

Для більш повної структурної характеристики ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку дані подано графічно на рис. 2.

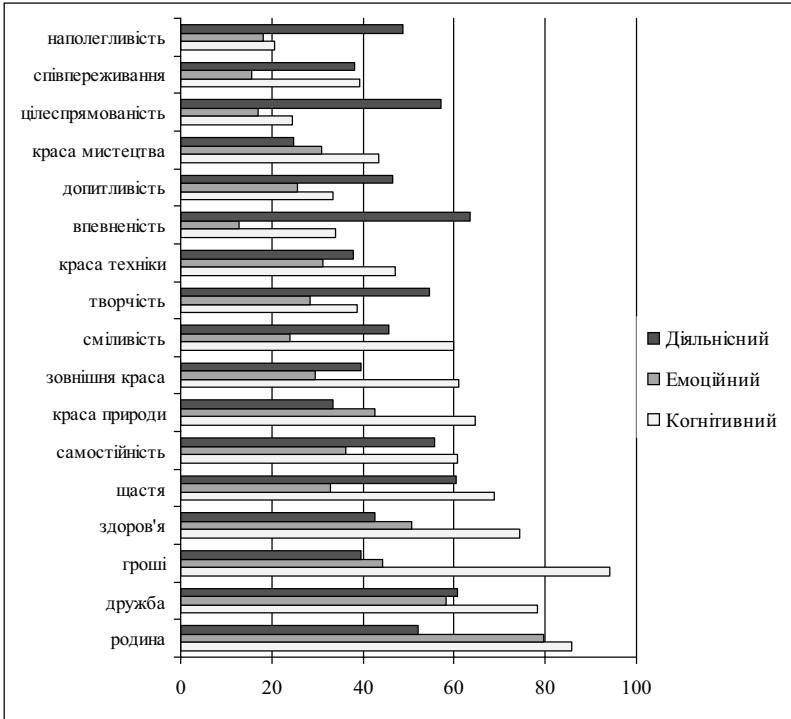

Рис. 2. Рівні актуалізації ціннісних орієнтацій старших дошкільників за їх структурними компонентами

Відзначимо, що на шляху привласнення як термінальних, так і інструментальних цінностей відбувається прояв емоційного ставлення дитини до соціально значущого ідеалу, поступове формування уявлень про його образ та перевірка дитиною її дієвості у процесі спільної з однолітками діяльності. Уявлення про ідеал наповнюються не тільки змістом, а й виступають для дитини орієнтирами її поведінки у процесі самостійної діяльності з дорослими та однолітками. Під час привласнення ціннісних орієнтирів дитина навчається регулювати свою поведінку, відповідно із засвоєними цінностями.

Загальна тенденція процесу становлення ціннісних орієнтацій дозволяє прийти до висновків, що для більшості дітей певний рівень прояву термінальних цінностей поєднується з відповідним рівнем прояву інструментальних ціннісних орієнтирів (зв'язок між цінностями показано у табл. 2).

Усе це вказує на вимогу щодо комплексного, а не лінійного супроводу та педагогічної підтримки широкого поля цінностей. У змісті всієї палітри різних видів діяльності дитини дошкільного віку повинні віддзеркалюватися цінності людини з усіх сфер людського буття: "людина-людина", "людина-природа", "людина-техніка", "людина-мистецтво". Увага до всіх напрямків навчально-виховної роботи дошкільного закладу є сучасною вимогою та професійною ознакою педагогічної праці кожного педагога, що відображено у нормативно-правовій базі всіх законодавчих документів, які регулюють освітню політику України.

Аналіз процесу становлення "поля цінностей" старших дошкільників через характеристики їх структурних компонентів вказує на принципову суттєву відмінність в утворенні цінностей термінальних (цінності-блага) та інструментальних (цінності-регламенти).

Порівняльний аналіз між термінальними та інструментальними цінностями з позиції рівня розвитку їх структурних компонентів показує розбіжність ступеня сформованості емоційного, когнітивного та діяльнісного компонентів, своєрідну розбалансованість в структурі цілої характеристики та негармонійність.

Типовим варіантом таких розбіжностей є низький рівень (несформованість) когнітивного структурного компонента та високий рівень прояву діяльнісного компонента. Так, більшість дітей (90%) не знали, що означає поняття цілеспрямованість, співпереживання, але в ігровій ситуації:

- вміли передавати свої переживання та переживати за інших;
- обирали ролі, в яких співпереживання є рольовою характеристикою;
- виконували ролі, спрямовані на здійснення сюжету;

- обирали ролі, завжди спрямовані на досягнення мети гри.

Це вказує на специфіку інструментальних цінностей, які для діяльнісної природи дитини дошкільного віку є визначальними, оскільки забезпечують реалізацію суб'єктної активності у провідному виді діяльності – сюжетно-рольовій грі та спілкуванні з однолітками.

Особлива значущість діяльнісного компонента для розквіту взаємопов'язаних з ними емоційного та когнітивного компонентів в цілісної характеристиці сформованої цінності підтверджується тим, що старші дошкільники, які демонструють достатній рівень розвитку діяльнісного структурного компонента термінальних цінностей, вміло: називають зазначені цінності, надають їм змістовної характеристики (когнітивне наповнення); визначають власну міру значимості кожної цінності (емоційне наповнення); керуються названими цінностями у процесі здійснення самостійної діяльності з дорослими та однолітками (діяльнісна характеристика).

Схожа тенденція прослідковується, якщо старші дошкільники показують достатній рівень розвитку інструментальних цінностей ("співпереживання", "самостійність", "допитливість", "цілеспрямованість", "впевненість", "сміливість", "наполегливість"). Вони вміло реалізують у поведінці адекватні вказаним інструментальними цінностям різні дії у предметно-практичних видах діяльності з іншими людьми (прояв діяльнісного компонента); точно визначають своє ставлення до названих цінностей (прояв емоційного компонента); опановують назви та зміст термінальних цінностей (прояв когнітивного компонента).

Указані тенденції підкреслюють особливий характер та значення інструментальних цінностей у процесі становлення всієї широти поля цінностей, оскільки забезпечують активність дитини в різних видах діяльності. Визначення їх недостатнього рівня розвитку (у полі цінностей вони знаходяться на третьому, далекому від центру рівні), недостатня увага з боку дорослих щодо підтримки та формування інструментальних цінностей як способів реалізації цільової спрямованості життєдіяльності руйнує потенціал особистісної активності дитини.

Процес засвоєння термінальних та інструментальних цінностей у старшому дошкільному віці відбувається у єдності прояву їх когнітивного, емоційного та діяльнісного структурних компонентів. При цьому спостерігається специфіка привласнення старшими дошкільниками термінальних та інструментальних цінностей.

Привласнення старшими дошкільниками термінальних цінностей відбувається таким чином (когнітивний → емоційний → діяльнісний компоненти):

1. Розгортання термінальних цінностей у процесі наслідування дитиною культурологічних надбань людства (наповнення змістом уявлень дошкільника про образ цінностей).

2. Визначення емоційно-ціннісного ставлення до термінальних цінностей (оцінювання вихованцями соціально значимого ідеалу).

3. Формування регулюючої дії термінальних цінностей старших дошкільників та їх реальне втілення (керування власною поведінкою та підпорядкування її системі цінностей).

Привласнення старшими дошкільниками інструментальних цінностей відбувається іншим шляхом (діяльнісний ? емоційний ? когнітивний компоненти):

1. Розгортання інструментальних цінностей як культурологічних засобів партнерської взаємодії з однолітками (формування різних дій: налагоджувати, радіти, підтримувати, скеровувати, спрямовувати, захищати, збагачувати, відшукувати, співпереживати).

2. Визначення оцінки і міри значимості інструментальних цінностей для дитини (формування ставлення дітей до прояву соціально значущого ідеалу у власній поведінці).

3. Інтерпретація та узагальнення особистого досвіду, наповнення змістом образів інструментальних цінностей, формування уявлень, понять про них.

Структурно-динамічна характеристика ціннісних орієнтацій дає можливість описати їх функціональне призначення в житті дитини дошкільного віку. Цінності в якості ідеалів спрямовують життєдіяльність людини в соціумі. І хоча реалізація їх в повному обсязі у дошкільному віці неможлива, однак вони визначають цілі та наміри зростаючої особистості, які частково задовольняються в конкретній діяльності. В такий спосіб цінності виступають механізмом прояву життєвої активності дитини. Набуття дитиною дошкільного віку регулятивної функції ціннісних орієнтацій вказує на сформованість цінності як цілісного утворення. Розвиненість емоційних, когнітивних, діяльнісних складових в структурі цілого феномену демонструє, що цінності виконують в житті дитини різні функції – орієнтувальну, пізнавальну, регулятивну. Однак специфічною ознакою прояву регулятивної ролі сформованих цінностей для дитини дошкільника виступає її ситуативний характер. Актуальне функціонування цінності в житті дитини залежить:

- від рівнів розвитку структурних компонентів;
- від умотивованості дитини на діяльність
- виду самої діяльності, у яку включена дитина;
- від наявності психолого-педагогічної підтримки соціально значущих дій та способів виявлення активності дитини в різних видах діяльності;

- розвитку механізмів вольової регуляції поведінки, тобто від контролю та самоконтролю поведінки дитини.

Отже, створення сприятливих умов (на формувальному етапі дослідницької роботи) для становлення ціннісних орієнтацій передбачає:

- змістовне наповнення їх структурних компонентів, яке спрямоване на збагачення особистого досвіду дитини;
- використання дитиною ціннісних орієнтацій в різних ситуаціях життя, можливість усвідомлення ролі й призначення ціннісних орієнтацій;
- актуалізацію емоційного-ціннісного ставлення до цінностей.

У результаті врахування окреслених умов під час розвивальної роботи встановлюється більш тісний зв'язок між когнітивним, емоційним, діяльнісним компонентами ціннісних орієнтацій та гармонізується їх структура. Отже, регулятивна функція ціннісних орієнтирів набуває дієвості та множинності прояву в більш різномірних ситуаціях життєдіяльності, набуває позаситуативного характеру, що дозволяє дитині регулювати свою поведінку у відповідності з присвоєними цінностями.

Висновки та перспективи наукових пошуків. У сучасному соціопросторі потрібне посилення уваги суспільства до якості розвитку дитинства. Це, у свою чергу, вимагає від дорослого свідомого, відповідального та психологічно виваженого підходу до процесу цілеспрямованого розвитку ціннісних орієнтацій як системоутворюючого психологічного надбання дитини, забезпечення умов прояву регулюючої дії ціннісних орієнтацій у системі життєдіяльності дошкільників.

Аналіз реального функціонування ціннісних орієнтацій в життєдіяльності дошкільників на сучасному етапі функціонування освітнього простору дозволяє виявити:

- особливості та закономірності становлення ціннісних орієнтацій дошкільників;
- забезпечити апробацію програм психологічного супроводу дітей в умовах сімейного та суспільного виховання у контексті системи ціннісних орієнтирів сім'ї;
- активізувати конкретні шляхи проведення просвітницької роботи з дорослими з проблем, пов'язаних із духовними аспектами життєдіяльності дитини дошкільного віку.

Визначено, що специфіка становлення особистості на етапі дошкільного дитинства потребує врахування психолого-педагогічних передумов розвитку цінностей старших дошкільників у різних видах дитячої діяльності та об'єднання зусиль дорослих у створенні соціокультурного розвивального середовища, адекватної психологічної атмосфери навколо проблеми становлення ціннісних орієнтацій дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасьова К.В. Характеристика прояву ціннісних орієнтирів старших дошкільників у рольовій взаємодії з однолітками / К.В. Карасьова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С.Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2013. – Т. IV : Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 9. – С. 120-134.

2. Піроженко Т.О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі / Т.О. Піроженко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С.Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2012. – Т. IV : Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 8. – С. 212-223.

3. Піроженко Т.О. Відображення проблеми ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку у сучасній теорії та практиці виховання / Т.О. Піроженко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С.Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2013. – Т. IV : Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 9. – С. 213-236.

4. Піроженко Т.О. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова, Л.І. Соловійова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К. : ГНОЗІС, 2011. – Т. XIII : Проблеми загальної та педагогічної психології. – Ч. 7. – С. 142-150.

5. Соловійова Л.І. Дослідження регулятивних механізмів ціннісних орієнтацій старших дошкільників / Л.І. Соловійова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С.Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2013. – Т. IV : Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 9. – С. 247-259.

УДК 159.9475:37.015.- 051

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Потанчук Л. В.

У статті розглядаються теоретичні підходи до проблеми вивчення професійної мотивації сучасного вчителя. Особливу увагу приділено вивченню мотиваційних чинників особистості, які визначають пріори-